

RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

Van Tim Keller verschenen

In alle redelijkheid

Christelijk geloof voor welwillende sceptici

De vrijgevige God

Recht naar het hart van het christelijk geloof

Namaakgoden

*De lege beloften van geld, seks en macht
en de enige werkelijke hoop*

Ruim baan voor gerechtigheid

Rechtvaardig worden door Gods genade

Kruistocht

Het leven van koning Jezus

Bevrijd van je zelf

De weg naar echte christelijke blijdschap

Het huwelijk

Gods wijsheid over gevende liefde

Goed werk

De weg naar echte christelijke blijdschap

Centrum-Kerk

Het evangelie midden in je stad

Galaten

Om te lezen, te leren, te leiden

Aan Gods hand door pijn en lijden

Tim Keller

**RUIM BAAN
VOOR
GERECHTIGHEID**

Rechtvaardig
worden door
Gods genade

 Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

Tweede druk 2012

Derde druk 2015

© 2010 Timothy Keller

Oorspronkelijke uitgever Dutton, Penguin Group (USA) Inc. New York, U.S.A.

Oorspronkelijke titel *Generous Justice – How God's Grace Makes Us Just*

© 2011 Nederlandse vertaling: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker
www.uitgeverijvanwijnen.nl

De Bijbelteksten zijn met toestemming van het Nederlands Bijbelgenootschap overgenomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV).

Vertaling Arend Smilde

Omslagontwerp Garage/BNO

ISBN 978 90 5194 411 2

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without previous written permission from the publisher.

*Voor de diakenen en diaconessen
van de Redeemer Presbyterian Church
en de leidinggevenden van 'Hope for New York',
met respect en bewondering*

Inhoud

Inleiding. Waarom dit boek?	9
1. Wat is dat: 'recht doen'?	23
2. Gerechtigheid en het Oude Testament	41
3. Wat zei Jezus over gerechtigheid?	63
4. Gerechtigheid en de naaste	83
5. Waarom moeten wij recht doen?	97
6. Hoe moeten we recht doen?	127
7. Recht doen in het publieke domein	163
8. Vrede, schoonheid en gerechtigheid	183
Noten	201
Dank	235
Over de auteur	237

Inleiding

Waarom dit boek?

Toen rolde hij de boekrol af tot de plaats waar geschreven staat: ‘De Geest van de Heer rust op mij, want hij heeft mij gezalfd. Om aan armen het goede nieuws te brengen heeft hij mij gezonden, om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken en aan blinden het herstel van hun zicht, om onderdrukten hun vrijheid te geven, om een genadejaar van de Heer uit te roepen.’

Lucas 4:17-18

Dit zijn de woorden die Jezus in de synagoge van Nazaret voorlas bij het begin van zijn bediening. Hij presenteerde zichzelf als de door Jesaja voorzegde ‘Dienaar van de Heer’, die ‘het recht op aarde zal vestigen’ (Jesaja 42:1-7). De meeste mensen weten dat Jezus vergeving en genade kwam brengen. Minder bekend is de Bijbelse leer dat de genade van Jezus Christus, waar die genade werkelijk ervaren wordt, een mens onvermijdelijk doet jagen naar gerechtigheid op aarde.

Vrienden van mij vroegen me twee dingen toen ik dit boek aan het schrijven was: ‘Voor wie schrijf je dat?’ en ‘Vanwaar jouw interesse voor dat onderwerp, gerechtigheid?’ Mijn antwoord daarop kan goed als inleiding dienen.

Voor wie is dit boek?

Vier soorten mensen zijn er van wie ik hoop dat ze dit boek zullen lezen. Er is een massa jonge gelovige christenen die met

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

vreugde gehoor geeft aan de oproep om naar behoeftige mensen om te zien. Vrijwilligerswerk is het onderscheidend kenmerk van een hele generatie Amerikaanse studenten en recent afgestudeerden. De *NonProfit Times* meldt dat tieners en jongvolwassenen vooroplopen bij een 'enorme groei in het aantal aanmeldingen voor vrijwilligersprogramma's'. Alan Solomont, bestuursvoorzitter van de Corporation for National and Community Service, zegt dat '[deze] jonge generatie... zich meer dan andere generaties interesseert voor dienstbaarheid.'¹ In de jaren zeventig en tachtig daalde het aantal vrijwilligers onder jongvolwassenen aanzienlijk; maar 'vandaag komen jongeren vaker van scholen waar dienstbaarheid in het lesprogramma was opgenomen... zodat jonge mensen veel eerder op het spoor van dienst aan de gemeenschap zijn gezet.'²

Als predikant van een kerk met veel jongvolwassenen heb ik deze hang naar sociale gerechtigheid waargenomen. Maar ik zie ook dat de maatschappelijke betrokkenheid vaak niet hun persoonlijke leven raakt. De betrokkenheid heeft vaak geen invloed op hun bestedingspatroon, op hun carrière, op de keuze voor een woonomgeving en hoe ze daar leven, op wat

De betrokkenheid heeft vaak geen invloed op hun bestedingspatroon, op hun carrière.

voor vrienden ze zoeken. Ook zie je hun enthousiasme voor vrijwilligerswerk op den duur vaak verdwijnen.

Aan hun jeugdcultuur hebben ze niet alleen een emotionele betrokkenheid bij sociaal onrecht overge-

houden, maar ook een consumentisme dat funest is voor zelfverloochening en voor uitstel van genoegens. De gangbare jeugdcultuur in westerse landen kan niet de verandering van

WAAROM DIT BOEK?

leven brengen die nodig is als we werkelijk iets willen betekenen voor minvermogenden en randfiguren. Bij veel jongvolwassenen met een christelijk geloof en daarbij een verlangen om mensen in nood te helpen, zijn deze twee dingen in hun leven eigenlijk niet met elkaar verbonden. Ze hebben er weinig over nagedacht wat het evangelie van Jezus impliceert voor wie recht wil doen op alle terreinen van het leven. Dat verband wil ik in dit boek proberen te leggen.

Gerechtigheid en de Bijbel

Een andere beoogde lezersgroep zijn de mensen die wantrouwend staan tegenover dit soort 'recht doen'. In Amerika was de kerk in de twintigste eeuw verdeeld tussen een progressieve hoofdstroom, die nadruk legde op sociale gerechtigheid, en de fundamentalistische kerken, met hun nadruk op persoonlijk heil. Een van de stichters van de *Social Gospel*-beweging was Walter Rauschenbusch, een Duitse baptistische predikant. Zijn eerste gemeente lag aan de rand van een sloppenwijk op Manhattan, Hell's Kitchen, in de jaren 1880. Een intensieve kennismaking met de schrijnende armoede in zijn omgeving wekte zijn twijfels over de traditionele evangelieverkondiging. Men deed veel moeite om mensenzielen te redden, maar niets om verandering te brengen in maatschappijvormen die de mensen gevangen hielden in hun armoede. Rauschenbusch ging hulpverlening aan 'zowel lichaam als ziel'. Maar tegelijk met deze verandering van methode kwam er een theologische koerswijziging. De traditionele leer over de Schrift en de verzoening wees hij af. Jezus, zo leerde hij

Men deed veel moeite om mensenzielen te redden.

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

nu, hoefde niet aan het recht van God te voldoen, en zijn sterven was dan ook alleen bedoeld als voorbeeld van zelfverloochening.³

In de gedachtegang van veel orthodoxe christenen is ‘recht doen’ daarom onverbrekkelijk verbonden met een teloorgang van rechte leer en geestelijk leven. Neem echter het geval van Jonathan Edwards, een stevige calvinist uit de achttiende eeuw die ooit preekte over ‘Zondaars in de handen van een toornende God’, dus bepaald niet het type dat men zich bij een ‘progressief’ christen voorstelt. Toch zei hij aan het slot van zijn traktaat over ‘De plicht tot liefdebetoon aan de armen’: ‘Welk gebod in de Bijbel wordt in krachtiger termen gegeven en dwingender opgelegd, dan het gebod om aan de armen te geven?’⁴

Anders dan Rauschenbusch was Edwards niet van mening dat we aan de klassieke, Bijbelse verlossingsleer moeten sleutelen om tot dienst aan de armen te komen. Integendeel, dat dienstbetoon vloeit juist rechtstreeks voort uit de oude evangelische leer. Betrokkenheid bij het lot van de armen en klassieke Bijbelse leer waren volgens hem juist onlosmakelijk met elkaar

Ik schrijf dit boek voor mensen die nog niet zien wat Edwards zag.

verbonden. Het is vandaag een betrekkelijk zeldzame combinatie, maar dat zou het niet moeten zijn. Ik schrijf dit boek voor mensen die nog niet zien wat Edwards zag, namelijk dat

wanneer de Geest ons doet begrijpen wat Christus voor ons gedaan heeft, het resultaat een leven is dat opgaat in daden van gerechtigheid en compassie met de armen.⁵

De derde groep van wie ik hoop dat ze dit boek een kans zul-

WAAROM DIT BOEK?

len geven, zijn de jongere evangelicals die ‘hun bediening uitgebreid’ hebben door sociale gerechtigheid een plaats te geven naast evangelisatie.⁶ Velen van die jonge mensen hebben niet alleen oudere vormen van bediening vaarwel gezegd, maar ook traditionele evangelische leerstukken over plaatsvervangende verzoening door Jezus en rechtvaardiging uit het geloof alleen, omdat die te ‘individualistisch’ zouden zijn.⁷ Auteurs uit deze kring stellen gewoonlijk dat er andere theologische accenten – of misschien zelfs regelrechte veranderingen in de leer – moeten komen als de kerk zich meer wil richten op bevordering van sociale gerechtigheid. We kunnen in het kader van dit boek niet ingaan op deze discussies over verzoening en rechtvaardiging. Een hoofddoel van het boek is echter wel te laten zien dat dit soort theologisch reconstructiewerk niet alleen op zichzelf verkeerd is, maar bovendien onnodig. Ook in haar meest traditionele verwoordingen zou de evangelische leer, indien goed begrepen, haar aanhangers tot een leven van werken der gerechtigheid in de wereld moeten bewegen.

*Maar zoals we zullen zien,
is de Bijbel een boek
dat van begin tot einde
aandringt op recht en
gerechtigheid in de wereld.*

Er is nog een groep mensen, de vierde, voor wie dit boek van belang zou moeten zijn. De laatste tijd is er een groeiend aantal boeken en blogs dat de opvatting verkondigt dat religie, om met Christopher Hitchens te spreken, ‘alles vergiftigt’.⁸ Religie, en vooral de christelijke kerk, is volgens hen een belangrijke aanstichter van geweld en onrecht op aarde. Dat een geloof in de God van de Bijbel automatisch een inzet voor gerechtigheid met zich zou meebrengen, is voor hen een absurd idee. Maar

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

zoals we zullen zien, is de Bijbel een boek dat van begin tot einde aandringt op recht en gerechtigheid in de wereld. En het gaat hier niet maar om een losse oproep om ons voor gerechtigheid in te zetten; de Bijbel biedt ook alles wat we daarvoor nodig hebben – motivatie, richtlijnen, innerlijke kracht en vreugde – om een rechtvaardig leven te leiden.

De vier genoemde groepen lezers lijken op het eerste gezicht heel verschillend, maar dat zijn ze niet. Alle vier miskennen ze op een bepaald niveau het feit dat het Bijbelse evangelie van Jezus als vanzelf een grote passie voor gerechtigheid in de wereld wekt. Een inzet voor recht op alle levensterreinen is geen kunstmatige toevoeging aan de boodschap van de Bijbel en ook niet in tegenspraak daarmee.

Vanwaar mijn interesse voor gerechtigheid?

Hoe ben ik me voor dit onderwerp gaan interesseren? Gerechtigheid in praktijk brengen was in mijn kinderjaren niet iets waar ik zomaar toe neigde. De enige jongen die ik goed kende en van wie ik wist dat hij arm was, ging ik destijds uit de weg – Jeffrey, een klasgenoot op de lagere en de middelbare school. Hij woonde ‘onder de brug van de Eighth Street’. In het strakgeordend bestel van mijn school had je Insiders en Outsiders. En daarnaast had je dan Jeffrey als aparte categorie. Hij had slechtzittende kleren uit een goedkope winkel, en hij rook niet fijn. Er werd genadeloos met hem gespot, bij sportwedstrijden en conversaties werd hij erbuiten gehouden en bij het schoolwerk was hij in het nadeel omdat er bij opdrachten en projecten niemand met hem wilde samenwerken. Laat ik maar eerlijk zeggen dat ik hem meestal ontweek, omdat ik een Outsider was en graag mijn sociale status verhoogde. In plaats van mij in Jeffrey te verplaatsen en te zien hoe onrechtvaardig

WAAROM DIT BOEK?

hij werd behandeld, keerde ik me tegen de enige leerling die nog meer maatschappelijk buitenstaander was dan ik.⁹

Maar toen ik ging studeren, eind jaren zestig, ging ik behoren tot een studentengeneratie in de ban van de Civil Rights Movement. Ik hoorde van het systematische geweld tegen zwarten en burgerrechtenactivisten in het Zuiden. Ik herinner me nog dat ik vooral verbijsterd was over het beeld van James Meredith, die in 1966 bij klaarlichte dag was neergeschoten tijdens een mars voor stemrecht. De dader stond, op een van de foto's, rustig toe te kijken. Het verbaasde me dat een zo onrechtvaardige zaak als de segregatie zich zo gemakkelijk door een hele samenleving liet rationaliseren. Voor het eerst besepte ik dat de meeste oudere blanke volwassenen om mij heen ons van alles wijsmaakten wat volslagen verkeerd was. Het probleem zat niet maar in 'een paar oproerkraaiers'. Het was *terecht* dat zwarten genoegdoening eisten, en maatregelen tegen allerlei misstanden.

*De dader stond,
op een van de foto's,
rustig toe te kijken.*

'Jullie zijn racist, hoor'

Ik was met kerkgang opgevoed, maar in mijn studententijd had het christelijk geloof mij steeds minder te zeggen. Waar ik onder meer moeite mee had, was de vreemde tegenstelling tussen mijn seculiere vrienden die de Civil Rights Movement steunden en de orthodox-christelijke gelovigen die vonden dat Martin Luther King een gevaar voor de samenleving was. Waarom, vroeg ik mij af, hadden niet-religieuze vrienden zo'n passie voor gelijke rechten en gerechtigheid terwijl de gelovigen die ik kende er helemaal niets om gaven?

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

Er volgde een doorbraak toen ik in aanraking kwam met een klein, maar diepzinnig clubje oprecht gelovige christenen dat hun geloof integreerde met alle vormen van sociale gerechtigheid. Aanvankelijk had ik mijn ideeën over rassengelijkheid eenvoudig overgenomen uit mijn studentenwereld en ze aangehecht bij de theologie ik me als christen eigen maakte. Ik zag niet, wat ik later wel ging beseffen, dat de Bijbel nu juist de basis van gerechtigheid is. Ik leerde dat het scheppingsverhaal in Genesis de oorsprong is van het westerse idee van mensen-

rechten¹⁰ en dat de profetische literatuur in de Bijbel bol staat van de vermaningen tot recht en gerechtigheid. Jaren later ontdekte

‘Jullie zijn racist, hoor.’

ik dat de door mij zo bewonderde burgerrechtenbeweging van de jaren vijftig en zestig veel meer op christelijke denkbeelden over zonde en verlossing in de zwarte Amerikaanse kerken terugging dan op seculiere stromingen.¹¹

Op het seminarium waar ik me voorbereidde op het predikantschap ontmoette ik een zwarte student, Elward Ellis, die een vriend werd zowel van mijn latere vrouw, Kathy Kristy, als van mij. Op een nietsverbloemende, maar hoffelijke wijze bracht hij ons op de hoogte van de onrechtvaardige realiteit van de Amerikaanse cultuur. ‘Jullie zijn racist, hoor,’ zei hij op een dag bij ons aan de keukentafel. ‘Och nee, je bedoelt het zo niet, en je wilt het niet, maar je bent het wel. Je kunt het ook niet helpen. Bijvoorbeeld,’ zei hij, ‘als zwarte mensen iets op een bepaalde manier doen, dan zeg je: “Dat is jullie cultuur.” Maar als blanke mensen iets op een bepaalde manier doen, dan zeg je: “Dat is gewoon de *juiste* manier.” Jullie beseffen niet dat je zelf ook een cultuur hebt. Jullie zien niet hoe veel van jullie

WAAROM DIT BOEK?

praktijken en opvattingen cultureel bepaald zijn.’ We kwamen tot het inzicht dat wij op allerlei manieren onze culturele vooroordelen lieten veranderen in morele principes om vervolgens mensen van andere volken als minderwaardig te kunnen beschouwen. Zijn kijk op de zaak was zo sterk en zo eerlijk dat wij, tot onze verrassing, het met hem eens waren.

Tijdens mijn eerste predikantschap (in Hopewell, Virginia) besloot ik een promotietraject in de praktische theologie te gaan volgen en mijn studie, mijn dissertatie, zou gaan over de vorming van diakenen. In de presbyteriaanse kerkorde zijn er twee soorten ambten voor leken (niet-beroepskrachten): ouderlingen en diakenen. De historische taak van diakenen was het werk onder armen en behoeftigen in de gemeente, maar in de loop van de tijd was deze betekenis verdwenen. De functie had zich ontwikkeld tot die van het beheer van gebouwen en financiën. Mijn studiebegeleiders daagden me uit om studie te maken van de geschiedenis van dat ambt en na te denken over manieren om dit verdwenen aspect van gemeentelven in de presbyteriaanse kerken te herstellen.

Ik accepteerde de opdracht en zo begon een ontwikkeling die veel met mij heeft gedaan. Ik ging naar de vakgroep maatschappelijk werk van een universiteit in de buurt, kreeg de hele literatuurlijst van hun basiscursussen mee, en al die boeken verslond ik. Ik deed historisch onderzoek naar diakenen en hoe zij in Europese steden als Genève, Amsterdam en Glasgow de eerste openbare organisaties voor maatschappelijke dienstverle-

*De historische taak van
diakenen was het werk
onder armen en behoeftigen
in de gemeente*

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

ning vormden. Ik zette vaardigheidstrainingen voor diakenen op en schreef materiaal waarmee kerkleiders geholpen werden een visie te ontwikkelen niet alleen voor de 'woord'-dienst van het predikant- en leraarschap, maar ook voor 'daden'-dienst aan mensen in materiële en economische moeilijkheden.¹²

Na mijn predikantstijd in Virginia werd ik docent aan het Westminster Seminary in Philadelphia. In mijn vakgroep zaten vier faculteitsleden die in de binnenstad woonden en *Urban Ministry* doceerden. Iedere week ging ik iets te vroeg naar de vakgroepvergadering om een kwartiertje te kunnen praten met Harvie Conn, de voorzitter. Harvie wijdde zich met hart en ziel aan het leven en werken in de stad, en hij was zich helder bewust van de stelselmatige vormen van onrecht in onze maatschappij. Terugkijkend op die periode besef ik dat ik veel meer van hem leerde dan ik toen dacht. Zijn boekje *Evangelism: Doing Justice and Preaching Grace*¹³ las ik vijftientig jaar geleden en de daarin aangesneden onderwerpen nestelden zich diep in mijn gedachten over God en de kerk.

Geïnspireerd door wat Harvie mij leerde en door al mijn ervaringen met de stadskerken van Philadelphia in de jaren tachtig, nam ik in 1989 een uitnodiging aan om midden in de stad New York te komen wonen en daar een nieuwe gemeente te beginnen, de Redeemer Presbyterian Church.

Over genade en rechtvaardig zijn

Er zijn allerlei grote verschillen tussen het plaatsje Hopewell, Virginia en de reusachtige metropool New York. Eén ding was echter precies hetzelfde. Tot mijn verrassing bestaat er direct verband tussen enerzijds wat een mens van Gods genade begrijpt en ervaart en, anderzijds, zijn of haar hart voor de zaak van gerechtigheid en de armen. Op beide plaatsen bracht ik de

WAAROM DIT BOEK?

klassieke boodschap dat God ons *geen* recht verschaft, maar ons uit vrije genade redt, en ontdekte daarbij dat de mensen bij wie deze boodschap het meeste deed ook het meest gevoelig werden voor het sociale onrecht in hun omgeving. In de kerk van Hopewell was er een man, Easley Shelton, die een ingrijpende transformatie onderging. Vanuit een steriele, moralistische levensopvatting begon hij te begrijpen dat zijn verlossing berustte op de vrije, onverdiende genade van Jezus. Het gaf hem nieuwe warmte, vreugde en vertrouwen, zichtbaar voor iedereen. Maar er was nog een verrassend effect. ‘Weet je,’ zei hij op een dag tegen me, ‘ik ben heel mijn leven een racist geweest.’ Ik keek daarvan op, want ik had voor hem of die gemeente nog niet over dat onderwerp gepreekt. Hij had het zelf uit een en ander opgemaakt. Toen hij zijn farizese houding, zijn geestelijke eigengereidheid kwijt was, zei hij, raakte hij zijn racisme kwijt.

Elaine Scarry, van de Harvard, heeft een fascinerend boekje geschreven onder de titel *On Beauty and Being Just*.¹⁴ Daarin stelt zij dat mensen door ervaring van schoonheid minder egocentrisch worden en meer gaan openstaan voor gerechtigheid. Mij is in de loop der jaren opgevallen dat er bij mensen die de schoonheid van Gods genade in Christus zien een sterke hang naar gerechtigheid ontstaat.

Dit boek is dus zowel voor gelovigen die in de Bijbel een betrouwbare richtlijn zien als voor mensen die zich afvragen of het christendom wel een kracht ten goede in de wereld is. Ik wil

*Het gaf hem nieuwe
warmte, vreugde en
vertrouwen, zichtbaar
voor iedereen.*

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

dat orthodoxen zien hoezeer gerechtigheid voor armen en randfiguren centraal staat in de Schriften. Ook wil ik mensen die het christelijk geloof niet aanhangen zover krijgen dat ze de Bijbel niet als een handvest voor onderdrukkers beschouwen, maar als de basis van het moderne denkbeeld van mensenrechten. Ik zal ieder hoofdstuk in dit boek beginnen met een oproep tot gerechtigheid die regelrecht uit de Bijbel komt en dan laten zien hoe deze woorden de grondslag kunnen worden van een rechtvaardige, ruimhartige menselijke gemeenschap. Ik verwacht niet dat iedere lezer het volledig met mij eens zal worden. Maar ik hoop wel velen te laten kennismaken met een nieuwe manier van denken over de Bijbel, gerechtigheid en genade.

Ruim baan voor gerechtigheid

Hoofdstuk 1

Wat is dat: ‘recht doen’?

Je weet wat de Heer van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God.

Micha 6:8¹⁵

‘De enige vraag was wie me het eerst zou neerknallen’

Onlangs ontmoette ik Heather, een vrouw in New York die bij mij naar de kerk gaat. Toen zij was afgestudeerd aan de Harvard Law School vond zij een goedbetaalde baan bij een groot juridisch adviesbureau in Manhattan. Een droombaan, voor de meeste ambitieuze jonge professionals. Ze was een invloedrijke bedrijfsjurist, ze ging helemaal in het grotestadsleven op; en toch was het allemaal merkwaardig onbevredigend. Ze wilde iets betekenen in het leven van mensen, en trok zich het lot aan van die mensen die de tarieven van haar bedrijf niet konden betalen. Voor een fractie van haar eerdere salaris ging ze toen werken als assistent-openbaar aanklager voor New York County. Veel van de criminelen die zij daar vervolgt, zijn mensen die zich schuldig hebben gemaakt aan uitbuiting van minvermogende mensen, vooral vrouwen.

Toen ik professor aan een theologisch seminarie was, midden jaren tachtig, was een van mijn studenten een zekere Mark Gornik. Op een dag stonden we samen bij het kopieerapparaat en toen vertelde hij dat hij binnenkort ging verhuizen naar Sandtown, een van de armste en gevaarlijkste stadsdelen van

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

Baltimore. Ik weet nog dat ik heel verbaasd was. Ik vroeg hem waarom hij dat deed, en hij zei eenvoudig: ‘Om recht te doen.’ Het was al tientallen jaren geleden dat er voor het laatst een blanke *naar* Sandtown verhuisde. De eerste jaren was het een dubbeltje op zijn kant. Tegen een journalist zei Mark: ‘De politie dacht dat ik een dealer was en de dealers dachten dat ik politie was. Een tijdje lang was dus de enige vraag wie me het eerst zou neerknallen.’ Toch wist Mark na verloop van jaren, samen met vooraanstaande figuren in de wijk, een kerk en een

Ik vroeg hem waarom hij dat deed, en hij zei eenvoudig: ‘Om recht te doen.’

omvangrijk aanbod van kerkelijke dienstverlening op te zetten waardoor de wijk geleidelijk een transformatie onderging.¹⁶

Heather en Mark hadden allebei in beschermde en comfortabele omstandighe-

den geleefd. Maar zij trokken zich het lot van de meest kwetsbare, arme en gemarginaliseerde leden van de samenleving aan en het was ter wille van die mensen, met het oog op hun noden en belangen, dat ze grote persoonlijke offers brachten, ook op lange termijn.

Ziedaar de betekenis van ‘recht doen’ volgens de Bijbel.

Gerechtigheid is zorg voor kwetsbaren

Micha 6:8 is een samenvatting van hoe God wil dat wij leven. Nederig de weg van God gaan, dat is: vertrouwd met hem zijn en er goed op letten waar zijn verlangen en zijn liefde naar uitgaan. Waarnaar dan? De tekst zegt: recht doen en trouw betrachten. Op het eerste gezicht zijn dat verschillende dingen, maar zo is het niet.¹⁷ ‘Trouw’ staat hier voor het Hebreeuwse

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

woord *chesed*, Gods onvoorwaardelijke genade en mededogen. 'Recht' staat voor het Hebreeuwse woord *misjpat*. In Micha 6:8 'ligt bij *misjpat* het accent op de daad, en bij *chesed* op de houding [of het motief] achter de daad.'¹⁸ Om de weg van God te gaan, moeten we dus recht doen, uit genadevolle liefde.

Het woord *misjpat* komt, in zijn diverse vormen, meer dan tweehonderd maal voor in het Hebreeuwse Oude Testament. De meest basale betekenis is: gelijke behandeling van mensen. Zo wordt in Leviticus 24:22 Israël vermaand om 'vreemdelingen en geboren Israëlieten volgens dezelfde *misjpat* [norm] te berechten'. *Misjpat* betekent dat ieder mens op zijn daden wordt veroordeeld of vrijgesproken, ongeacht ras of maatschappelijke positie. Iedereen die hetzelfde kwaad doet, moet dezelfde straf krijgen. Maar *misjpat* betekent meer dan alleen bestraffing van wangedrag.

Het betekent ook dat recht verschaft wordt aan de mensen. Deuteronomium geeft de richtlijn dat in het levensonderhoud van de priesters van de tabernakel moet worden voorzien met een bepaald percentage van de inkomsten van het volk.

Deze toelage wordt omschreven als 'de priester-*misjpat*', dat is: wat hun rechtens toekomt. Zo lezen we ook: 'Geef de armen en behoeftigen hun recht' (Spreuken 31:9). *Misjpat* is dus dat aan mensen gegeven wordt wat hun toekomt, of het nu straf of bescherming of verzorging is.

Vandaar dat, als je alle plaatsen in het Oude Testament langsloopt waar het woord gebruikt wordt, diverse soorten mensen

*Maar misjpat betekent
meer dan alleen bestraffing
van wangedrag.
Het betekent ook dat recht
verschaft wordt aan de
mensen.*

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

steeds weer opduiken. Keer op keer staat *misjpat* voor de belangen van weduwen, wezen, immigranten en armen – de vier categorieën die samen wel eens ‘het kwetsbarenkwartet’ zijn genoemd.¹⁹

Dit zegt de HEER van de hemelse machten: Spreek eerlijk recht, wees goed en zorgzaam voor elkaar; onderdruk geen weduwen en wezen en ook geen vreemdelingen en armen.
(Zacharia 7:9-10)

In premoderne, agrarische samenlevingen hadden deze vier groepen mensen geen maatschappelijke macht. Ze leefden op een bestaansminimum en in geval van hongersnood, vijandelijke invallen of zelfs maar een beetje maatschappelijke onrust was de hongerdood voor hen binnen enkele dagen een feit. Vandaag zou dit kwartet worden uitgebreid met vluchtelingen, allochtone werknemers, daklozen, en veel alleenstaande ouders en ouderen.

De *misjpat* of rechtvaardigheid van een samenleving is volgens de Bijbel af te lezen aan hoe deze groepen behandeld worden. Iedere onachtzaamheid voor de noden van leden van dit kwartet wordt niet alleen als tekort aan liefde of mededogen aangemerkt, maar als een schending van de rechtvaardigheid, *misjpat*. God geeft liefde en bescherming aan mensen met de minste economische en maatschappelijke macht, en dat moeten wij ook doen. Dat is de betekenis van ‘recht doen’.

Gerechtigheid weerspiegelt Gods karakter

Waarom zouden we ons om kwetsbare mensen moeten bekommeren? Omdat God zich om hen bekommert. Neem de volgende teksten:

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

... hij die recht [misjpat] doet aan de verdrukten, brood geeft aan de hongerigen. De HEER bevrijdt de gevangenen, de HEER opent de ogen van blinden, de HEER richt de gebogenen op, de HEER heeft de rechtvaardigen lief, de HEER beschermt de vreemdelingen, wezen en weduwen steunt hij, maar wie kwaad doen, richt hij te gronde.

(Psalm 146:7-9)

De HEER, uw God, ... verschaft weduwen en wezen recht [misjpat], neemt vreemdelingen in bescherming en voorziet hen van voedsel en kleding. (Deuteronomium 10:17-18)

Het is opvallend hoe vaak God als de verdediger van deze kwetsbare groepen wordt voorgesteld. We moeten de betekenis hiervan niet onderschatten.

Als mensen mij vragen: 'Hoe wilt u worden voorgesteld?' vraag ik meestal of ze willen zeggen: 'Dit is Tim Keller, predikant van de Redeemer Presbyterian Church in New York City.'

Natuurlijk ben ik ook nog allerlei andere dingen, maar dit is mijn voornaamste bezigheid in het openbare leven. Bedenk dan eens hoe veelbetekenend het is dat de Bijbelschrijvers God voorstellen als 'een vader van wezen, beschermer van weduwen' (Psalm 68:6). Dit is een van zijn voornaamste bezigheden in de wereld. Hij neemt het op voor de machtelozen, hij zet zich voor hen in.

Voor ons is het moeilijk na te voelen hoe revolutionair dit was in de wereld van de oudheid. De Sri Lankaanse geleerde

Dit is een van zijn voornaamste bezigheden in de wereld. Hij neemt het op voor de machtelozen, hij zet zich voor hen in.

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

Vinoth Ramachandra spreekt hier van ‘schandalige rechtvaardigheid’. In vrijwel alle oude culturen, schrijft hij, manifesteerde de macht van de goden zich via de maatschappelijke elites en werd daarmee gelijkgesteld – met koningen, priesters en militaire aanvoerders; niet met verschoppelingen. Verzet tegen de leidinggevende figuren in de samenleving was dus verzet tegen de goden. ‘Maar daar tegenover staat dit visioen van Israël’, waarin Jahweh niet voor hooggeplaatste mannen, maar voor ‘de weduwe, de wees en de vreemdeling’ partij kiest. ‘Zijn macht wordt in de geschiedenis uitgeoefend om hun macht te geven.’²⁰ Zo heeft de God van de Bijbel zich al sinds een ver verleden onderscheiden van de goden van alle andere religies als een God van de machtelozen, van gerechtigheid voor de armen.

Staat God aan de kant van de armen?

Dit accent in de Bijbel heeft sommige mensen, zoals de Zuid-Amerikaanse theoloog Gustavo Gutiérrez, wel doen spreken van Gods ‘voorkeursbehandeling voor de armen.’²¹ Op het eerste gezicht is dat een misverstand, vooral in het licht van plaatsen in de mozaïsche wet waar gewaarschuwd wordt tegen welke voorkeur dan ook, voor rijk *of* arm (Leviticus 19:15, Deuteronomium 1:16-17). Toch zegt de Bijbel dat God de armen beschermt; er staat nergens dat hij de rijken beschermt. En sommige teksten dringen weliswaar aan op gerechtigheid, ook voor leden van de gegoede klassen, maar vermaningen om recht te doen aan de armen zijn er honderd keer zoveel.

Waarom? Onrecht kan zeker ook rijke mensen treffen. Maar zoals de filosoof Nicholas Wolterstorff zegt, het is een feit dat de lagere klassen ‘niet alleen onevenredig veel kwetsbaarder zijn voor onrecht maar meestal ook onevenredig veel vaker werke-

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

lijk het slachtoffer van onrecht. Het onrecht is onrechtvaardig verdeeld.²² Het spreekt vanzelf dat onrecht gemakkelijker wordt begaan tegen mensen die niet het geld of de status hebben om zich te kunnen verdedigen. Het beste juridische advies is voor arme mensen onbetaalbaar; vraag dat maar aan Heather. Armen zijn vaker slachtoffer van beroving, een van de meest gangbare vormen van onrecht, en rechtshandhaving komt gewoonlijk veel sneller en effectiever op gang bij een vergrijp tegen rijke en machtige mensen dan waar de armen het slachtoffer zijn. Wolterstorff concludeert: 'Er dient te worden vastgesteld waar het grootste onrecht en waar de grootste kwetsbaarheid ligt. Onder overigens gelijke omstandigheden dient men zich daarop te concentreren.'²³ Kortom, mensen die door machtsmisbruik onder de voet gelopen worden, zijn meestal zij die om te beginnen al weinig macht hadden, en daarom heeft God voor hen bijzondere aandacht en een bijzondere plaats in zijn hart. Hij zegt:

'Het onrecht is onrechtvaardig verdeeld.'

Spreek voor hen die weerloos zijn, bescherm het recht van de vertrapten.

(Spreuken 31:8)

Als één van Gods eigenschappen een passie voor gerechtigheid is, die leidt tot de tederste liefde en de nauwste betrokkenheid bij maatschappelijk zwakke mensen, wat moet dan de houding van Gods volk zijn? Het moeten mensen zijn die net zo hartstochtelijk zijn begaan met het lot van zwakken en kwetsbaren. God gaf met de volgende teksten zijn verlangen naar

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

gerechtigheid een plaats in het hart van de liturgie en het gemeenschapsleven van Israël:

“Vervloekt is eenieder die de rechten van vreemdelingen, weduwen en wezen schendt.” Dan antwoordt heel het volk: “Amen.”

(Deuteronomium 27:19)

Dit zegt de HEER: Handhaaf recht en gerechtigheid, red wie beroofd werd uit de handen van zijn onderdrukker, buit vreemdelingen, weduwen en wezen niet uit, pleeg geen geweld tegen hen, vergiet in deze stad geen onschuldig bloed.
(Jeremia 22:3)

Israël kreeg opdracht om een cultuur te scheppen van sociale rechtvaardigheid voor armen en kwetsbaren, want dat was de manier waarop Israël de heerlijkheid en het karakter van God aan de volken kon openbaren. Deuteronomium 4:6-8 is een sleuteltekst, waarin Israël te horen krijgt dat het Gods geboden in acht moet nemen zodat alle volken van de wereld zullen

*Wanneer we ons helemaal
geven voor de armen – dan
zal dat door de wereld
worden opgemerkt.*

opzien naar de rechtvaardigheid en vrede van deze samenleving op basis van Gods wetten, en aange trokken zullen worden tot Gods wijsheid en heerlijkheid.²⁴

Vandaar dat God kan zeggen dat we hem beledigen door de armen te verachten, en dat we hem eren door gul voor de armen te zijn (Spreuken 14:31). Wanneer mensen die in God geloven geen eerbied heb-

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

ben voor het recht van de armen, dan hebben we geen eerbied voor hem, ongeacht wat we belijden, want dan houden we zijn schoonheid verborgen voor de ogen van de wereld. Wanneer we ons helemaal geven voor de armen – dan zal dat door de wereld worden opgemerkt. Zelfs toen christenen een kleine minderheid in het Romeinse rijk waren, was er veel respect voor hun verbazingwekkende liefdadigheid aan de armen. Wie God in ere houdt, die neemt de armen en behoeftigen in bescherming (Jeremia 22:16).

Gerechtigheid is rechte verhoudingen

We moeten sterk begaan zijn met de armen; maar de Bijbelse voorstelling van rechtvaardigheid behelst nog meer. We komen verder door te letten op nog een ander Hebreeuws woord, *tzedakah*, dat eveneens te vertalen is met 'rechtvaardig zijn' hoewel het meestal wordt vertaald met 'gerechtigheid'. *Tzedakah* verwijst naar een leven in rechte verhoudingen. De Bijbelgeleerde Alec Motyer omschrijft 'gerechtigheid' als de toestand waarbij mensen 'met God op goede voet staan en zich daarom inspannen om alle andere verhoudingen in het leven recht te zetten.'²⁵

Deze twee woorden corresponderen in grote lijnen met wat wel eens 'primaire' en 'corrigerende' rechtvaardigheid is genoemd.²⁶ Corrigerende rechtvaardigheid is *misjpat*. Het staat voor bestraffing van boosdoeners en zorg voor de slachtoffers van onrechtvaardige bejegening. Primaire rechtvaardigheid of *tzedakah* is de manier van doen die, als zij overheersend was in de wereld, corrigerende rechtvaardigheid overbodig zou maken omdat iedereen dan in de rechte verhouding tot iedereen zou staan.²⁷ Dus ook al verwijst *tzedakah* allereerst naar een rechte verhouding tot God, het leven in gerechtigheid dat eruit

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

voortvloeit, is door en door ‘sociaal’. Een gedeelte uit het boek Job laat zien hoe dit soort gerechtigheid of recht leven eruit-ziet:

*...omdat ik de arme redde die om hulp riep,
en de wees die in de steek gelaten was.
Ik werd gezegend door de stervende,
in het hart van de weduwe bracht ik de vreugde terug.
Ik kleetde mij in gerechtigheid [tzedakah] en deze kleetde
mij,
het recht [misjpat] was mij een mantel en een tulband.
Ogen was ik voor de blinde,
voeten was ik voor de lamme.
Voor de behoeftigen was ik een vader,
ik verdedigde de zaak van vreemdelingen.
Ik brak de kaken van de boosdoener
en ontrukte de prooi aan zijn tanden.
(Job 29:12-17)*

*Als ik mijn slaaf of slavin ooit hun recht [misjpat] ontzegd
heb
wanneer wij van mening verschilden,
wat zal ik dan beginnen als God voor mij oprijst, ...
Onthield ik aan de armen ooit waar ze om vroegen,
liet ik de ogen van weduwen versmachten?
At ik mijn brood alleen,
deelde ik het niet met wezen?
Hadden zij van kindsbeen geen vader in mij,
stond ik weduwen niet van jongs af bij?
Als ik een zwerver zag die geen kleren had,
een verschoppeling die zich met niets kon bedekken,*

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

*zegende hij mij dan niet met heel zijn hart,
wanneer hij zich warmde met de wol van mijn schapen?
Als ik mijn vuisten tegen wezen heb gebald,
omdat de rechters in de poort mijn vrienden waren,
mogen mijn schouders dan ontwricht worden
en mijn arm doormidden breken bij de elleboog ...
Ook dat zou een misdrijf zijn dat bestraft moet worden,
want dan zou ik God daar boven verloochend hebben.
(Job 31:13-28)*

Het commentaar van Francis Anderson op dit Bijbelboek wijst erop dat dit een van de belangrijkste Schriftplaatsen is voor wie de ethiek van het oude Israël bestudeert. Met andere woorden, het geeft een compleet beeld van hoe een Israëliet een leven van gerechtigheid zou leiden, 'en voor Job is goed gedrag bijna geheel maatschappelijk van aard ... Voor Jobs geweten zou het een ernstig vergrijp tegen God zijn om geen goed te doen aan welke medemens ook, ongeacht rang of stand.'²⁸

In de terugblik van Job op zijn leven zien we alle elementen van wat rechtvaardig leven en recht doen inhoudt. Directe, corrigerende rechtvaardigheid zien we waar Job zegt: 'Ik verdedigde de zaak van vreemdelingen, ik brak de kaken van de boosdoener en ontrukte de prooi aan zijn tanden.' Dit wil zeggen dat uitbuiters van kwetsbare mensen door Job werden aangepakt. In onze wereld zou dit kunnen neerkomen op vervolging van iemand die arme vrouwen slaat of uitbuit of berooft. Maar het kan ook betekenen dat christenen de plaatselijke politie met alle respect onder druk zetten om in arme wijken even alert op te treden en misdaad te bestrijden als in welvarende stadsdelen. Een ander voorbeeld zou zijn dat je een organisatie vormt die optreedt tegen kredietinstellingen die zich met on-

KELLER RUIM BAAN VOOR GERECHTIGHEID

eerlijke middelen en met uitbuiting als oogmerk op armen en ouderen richten.

Job geeft ook veel voorbeelden van wat we primaire rechtvaardigheid of leven in gerechtigheid zouden kunnen noemen. ‘Ogen voor de blinde’ zegt hij te zijn, en ‘voor de behoeftigen een vader’. ‘Een vader’ zijn betekent dat hij de nood van de armen lenigde zoals een vader of moeder in de noden van hun kinderen voorziet.²⁹ In onze wereld betekent dit: voorzien in de noden van gehandicapten, ouderen of ondervoede mensen in je

*Het was niet maar een
zaak van af en toe iemand
iets toestoppen.*

omgeving. Of een nieuwe stichting in het leven roepen om de belangen van deze groepen te behartigen. Maar het kan ook betekenen dat een groep gezinnen uit een welvarend deel van

de stad de school in een arm stadsdeel adopteert en ruimhartig donaties en pro-Deowerk doet om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

In hoofdstuk 31 verstrekt Job nog meer bijzonderheden over gerechtigheid of rechtvaardig leven. Hij gaf ‘de armen waar ze om vroegen’ (vers 16). ‘Waar ze om vroegen’ staat niet alleen voor basisbehoeften zoals voedsel en onderdak. Het betekent dat hij de armen vreugde in het leven gaf. Daarna zegt hij dat als hij niet zijn brood of ‘de wol van mijn schapen’ met de armen had gedeeld, dit een verschrikkelijke zonde en een misdrijf tegen God geweest zou zijn (vers 23 en 28). Dat gaat beslist verder dan wat we vandaag ‘liefdadigheid’ noemen. Het was niet maar een zaak van af en toe iemand iets toestoppen. Op allerlei manieren heeft Job zich verbonden met het leven van arme mensen, wezen en gehandicapten. Zijn doelstelling

WAT IS DAT: 'RECHT DOEN'?

voor de armen is een leven van vreugde, en zijn doelstelling voor de weduwe is dat hij niet langer 'haar ogen laat versmachten'. Hij neemt geen genoegen met halve maatregelen voor behoeftige mensen in zijn omgeving, met het geven van kleinnigheden vanuit de gedachte dat hun zwakke en armoedige toestand toch niet veranderen zal.

Maken we een koppel van deze twee woorden, *tzedakah* en *misjpat*, zoals dat tientallen keren gebeurt, dan is de betekenis daarvan het beste weer te geven met 'sociale gerechtigheid'.³⁰ Het is verhelderend om teksten te zoeken waar die woorden een koppel vormen en zo'n tekst dan te vertalen met gebruikmaking van de term 'sociale gerechtigheid'. Om het aantal voorbeelden nu tot twee te beperken:

Hij heeft recht en gerechtigheid lief, van de trouw van de HEER is de aarde vervuld.
(Psalm 33:5).

*Dit zegt de HEER:
De wijze moet zich niet beroemen op zijn wijsheid,
de sterke niet op zijn kracht,
de rijke niet op zijn rijkdom.
Wil iemand zich op iets beroemen,
laat hij zich erop beroemen dat hij mij kent,
inziet dat ik, de HEER, dit land liefde schenk,
sociale gerechtigheid,
want daar schep ik behagen in
– spreekt de HEER.*
(Jeremia 9:22-23)

Rechtvaardigheid impliceert vrijgevigheid

Veel lezers vragen zich nu misschien af waarom privégiften aan de armen ‘rechtvaardigheid’ moeten heten. Sommige christenen menen dat rechtvaardigheid strikt een zaak van *misjpat* is – bestraffing van wangedrag, en daarmee uit. Dit wil niet zeggen dat gelovigen zich naar hun mening het lot van de armen niet moeten aantrekken, maar ze vinden het wel van belang dat de leniging van nood door gulle gaven wordt benoemd als compassie, genade, barmhartigheid of liefdadigheid, en niet als rechtvaardigheid. ‘Liefdadigheid’ staat echter voor een goede, maar optionele bezigheid. Liefdadigheid kan geen eis zijn, want dan is het geen liefdadigheid meer. Zo’n opvatting spoort niet met wat de Bijbel leert.

Het geven van aalmoezen heet in de Schriften ‘gerechtigheid beoefenen’, zoals in Matteüs 6:1-2. Wie niet gul geeft is dus niet zozeer gierig, maar verwaarloost de gerechtigheid, en dat is een schending van Gods wet. Ook hebben we gezien

Liefdadigheid kan geen eis zijn, want dan is het geen liefdadigheid meer.

hoe Job beschreef wat hij allemaal deed om een leven van recht en gerechtigheid te leiden (Job 31). Ieder verzuim om armen te helpen noemt hij een vergrijp tegen Gods heerlijkheid (vers 23), dat om veroordeling en bestraffing vraagt (vers 28). Opmerkelijk genoeg stelt Job ook dat het een zonde tegen God zou zijn om te denken dat zijn bezittingen van hem alleen zijn. Als hij zijn brood en eigendommen ‘niet deelt’ met de armen zou dit ongerechtigheid betekenen, een zonde tegen God, en dus per definitie een aantasting van Gods rechtvaardigheid.